

IDEKATALOG

DEN BLÅ ELEFANT SKAL UD AT KØRE

– og andre ideer
til et sprogligt
fokus i dagtilbud

Den blå elefant skal ud at køre
– og andre ideer til et sprogligt fokus i dagtilbud
© 2018 Nationalt Videncenter for Læsning

Kirsten Vagn Andersen, lektor ved
Pædagoguddannelsen Absalon og konsulent for
Nationalt Videncenter for Læsning, har udarbejdet
kataloget på baggrund af gode ideer, som
pædagoger har udviklet i projektet ”Pædagoger på
sprogvisit”

Udgivelsen er støttet af Velfærds- og forskningsfonden for
pædagoger

Citat med kildeangivelse er tilladt

Forsidefoto: Fotografi af udklippet og lamineret Mimbo Jimbo.
Efter tilladelse fra Jacob Martin Strid og forlaget Gyldendal.

Øvrige fotografier er taget i de dagtilbud, der deltog i projektet
Pædagoger på Sprogvisit.

Publikationen findes i elektronisk form på:
www.videnomlaesning.dk

INDHOLD

Indledning	4
Billedbogen inviterer til samtale og leg	5
Leg med litterære figurer	5
Leg det litterære univers til live	5
Billedbøger er til at føle på	6
Bogen på væggen	6
Bukkebruse under hylden	6
Om natten kravlede Guldlok ind...	7
Fortællekufferter åbner for samtale og fantasi	7
Hverdagens fortællesituationer styrker sprog, empati og forestillingsevne	8
Samtaler ud fra tegninger	8
Gravko, murbrokker og narrative strukturer	8
Dagens fortæller	9
Spøgelser på museumstur	9
Et rigt sprog i hverdagens rutiner	10
Sprog i spisesituationen	10
Du må ikke tage bordet – det er vores have!	10
Parallele sprogmiljøer	11
Skriftsprog ud af bøgerne og ind i bevidstheden	12
Skrift og billeder på legetøjskasserne	12
Pædagogen kommer ind i legen - med tal	12
Skrift og piktogrammer fortæller, hvad der skal ske i dag	13
Ingen biograf uden billetter	13
Børnebøger af børn	14
Bogstaverne i børnehøjde på væggen	14
Bogstaver til at hoppe på	15
Børn udtrykker sig i et æstetisk formsprog	16
Fra skabelonfugle til abstraktionsniveau	16
Solen - fra indtryk til udtryk	16
Cirkusdirektører som succesbillede	17
Maleri til Vivaldis toner	17
Tak	18
Forslag til videre læsning	19

Indledning

Dette inspirationshæfte henvender sig til dig, som arbejder som pædagog i et dagtilbud og er optaget af, hvordan børn bliver aktive sprogbrugere. I hæftet kan du hente ideer og inspiration til, hvordan du kan skrue op for børnenes sproglige deltagelse.

Alle ideerne er udviklet i projektet ”Pædagoger på sprogvisit”, hvor pædagoger fra i alt 8 dagtilbud, fordelt på 4 kommuner, tog på besøg i naboinstitutionen for at få inspiration til deres eget arbejde med at styrke børns sprog. Ideerne formidler, hvad pædagogerne har gjort, set og udviklet i projektet.

”Pædagoger på sprogvisit” blev gennemført af Nationalt Videncenter for Læsning i perioden 2016-2018 og var støttet af Velfærds- og forskningsfonden for pædagoger. Du kan læse mere om projektet på videnomlaesning.dk/projekter

Sprog er mange ting. Ikke kun det sprog, vi bruger, eller det sprog, vi lærer. Det viser idekataloget med al tydelighed. Det rummer ideer og inspiration både til læsning af børnelitteratur, til gode samtaler, tidlig introduktion af skriftsproget og udvikling af børns eget sprog via forskellige kreative udtryksformer. En sproglig forståelse, der kan samles under betegnelsen tidlig literacy.

Med et literacybegreb bredes paletten for forståelsen af og tilgangen til sproglige aktiviteter ud. Et motiverende literacymiljø i et dagtilbud er et læringsmotiverende miljø, der inviterer til at bruge sprog til kommunikation, leg og oplevelser.

God læse- og literacylyst.

Oversigt over vigtige literacy-elementer, som indgår i idekatalogets forskellige sprogbrugssituationer:

- Afkodning af rum og situation: den pragmatiske forståelse
- Samtale: at afkode og forstå samtalens kontekst og indhold
- Ordforråd: ord- og begrebskendskab, både passivt og aktivt
- Historieforståelse: at kunne finde og forstå sammenhængen i en fortælling. At kunne fortælle
- Lydlig opmærksomhed: at lytte, at kunne skelne og genkende lyde og stavelser
- Forskellige symbolsprog: kropssprog, logoer, diagrammer, æstetiske udtryk som fx tegninger - også børns egne tegninger
- Viden om skriftsprog: hvad er skriftsproget, og hvad kan det bruges til?
- Tænkning og læring: sproget er redskab for tanke- og læreprocesser og for forestillingsevnen.

Billedbogen inviterer til samtale og leg

Læsning af billedbøger kan foregå med børn og ikke kun for børn, og det foregår bl.a. ved de mange former for dialogisk læsning, vi har observeret undervejs. Billedbogen er som skabt til det legende møde mellem voksne og børn. Det er et møde, hvor flere symbolsprog svinger sammen. Her er skriftsprog, billedsprog, oplæsningsprog og legesprog, der hver for sig og ikke mindst tilsammen giver læseoplevelse.

Leg med litterære figurer

Yndlingsfigurerne fra de litterære universer kan inddrages i både samtale og leg.

I en vuggestue blev den blå elefant fra bøgerne om "Mimbo Jimbo" klippet ud, lamineret og lagt frem. Det skabte grobund for, at figuren kunne indgå i børnenes lege forskellige steder i huset, og børnene fortalte om alt det, den blå elefant kunne gøre. På den måde flyttede den litterære figur med rundt i børnenes hverdag og skruede op for børnenes sprog.

Leg det litterære univers til live

Børn og voksne leger forskellige temaer ud fra de læste billedbøger. Eksempelvis hængte et dagtilbud illustrationer og kendte citater op fra eventyret Klods Hans. Det satte gang i mundtlige genfortællinger børnene imellem, hvilket viste, at de kunne meget af indholdet fra eventyret udenad. Desuden havde de det sjovt med at gentage kendte fraser som "Hallehøj, her kommer jeg". De byggede også prinsessen i papmache, mens de sammen tænkte over, hvordan hun mon ser ud i denne fiktive

eventyrverden.

Billedbøger er til at føle på

I en vuggestue hæklede en af pædagogerne en figur inspireret af Kaj-bøgerne. Det skabte begejstring og stolthed hos både børn og voksne, at dagtilbuddet ejede en helt unik Kajdukke. I dialog med børnene fandt pædagogerne nu andre vigtige konkrete, der passede til den enkelte Kaj-bog, eksempelvis gummistøvler. På den måde blev det til en fælles opgave for børn og voksne både at tale om og finde konkrete.

Bogen på væggen

Pædagogerne i en vuggestue klippede rim og illustrationer, som børnene kendte fra billedbøgerne ud og hængte dem op på væggen. Det betød, at bogen ikke kun blev en højt-læsningsaktivitet; de yngste kravlede selv hen til væggen, pegede og genbesøgte dermed bogen. Ud fra billederne og tekststykkerne kunne bogen fortælles igen og igen, og den blev impuls til gode samtaler.

Bukkebruse under hylden

Illustrationer fra eventyret "De tre bukkebruse" blev ophængt ved puslepladsen, så børnene kunne se dem, mens de blev puslet. På den måde kunne de genfinde og genopfriske fortællinger mange forskellige steder i institutionen. Fortællingen blev gentaget, der blev talt om figurerne, og kendte fraser fra litteraturen blev fremført, såsom: "Hvem er det, der tramper på min bro", "Først kom

den lille bukkebruse..."

Om natten kravlede Guldlok ind...

I en børnehave læste pædagogerne eventyret Guldlok for børnene. Efter en række oplæsninger kom der også konkreter frem, og pludselig stod en gammel træfigur med fine detaljer foran børnene. Med disse konkreter udviklede børnenes leg sig fra at være den detaljerede genfortalte historie til en mere fri og medskabende leg. Som et barn sagde: "Om natten kravlede Guldlok ind til mor og far og sov i midten". Børnene levede sig ind i historierne og legede med.

Fortællekufferter åbner for samtale og fantasi

"Hvad lavede de tre bukkebruse egentlig al den tid, de var på sæteren?" Det er et godt spørgsmål! Og det er værd at tænke over og tale om. I en institution havde pædagogerne kufferter med figurer og ting, der konkretiserede kendte fortællinger som fx Guldlok og De Tre Bukkebruse. I børnenes leg med disse konkreter arbejdede de med at forstå fortællingens form. Børnene kunne genfortælle den originale historie, eller de kunne digte videre og udfolde deres fantasi. På den måde skabte de selv fantastiske fortællinger.

Hverdagens fortællesituationer styrker sprog, empati og forestillingsevne

Fortællingen har mange former. Der er kulturens fortællinger, som træder frem i eventyr, myter, fabler og ikke mindst i børnelitteratur, og så er der de mundtlige fortællinger. Fortællinger, hvor vi beretter om enkeltstående hændelser, som sættes sammen i en fortællende form (narrativer). ”Vi var på museum, Laurits blev væk, men så fandt vi ham igen” og fantasifortællinger, improviserede eller forberedte: ”Vi var på museum, og Laurits mødte et spøgelse, der viste ham vej”. Ved at arbejde med den mundtlige fortælling styrker vi både barnets verbalsprog og forestillingsverden.

Samtaler ud fra tegninger

I en institution skulle børnene tegne deres familie og fortælle om deres tegning. I samtalen med pædagogen om tegningerne fortalte børnene, hvem de havde skildret, og hvad der var vigtigt for dem i deres hverdag. Det bød på rige samtaler om såvel familiemedlemmer som favoritaktiviteter: ”Min far har skæg, og min søster elsker at ha’ grønne kjoler på”. ”Jeg er god til at synge”.

Gravko, murbrokker og narrative strukturer

En dag gik pædagogerne en tur med en gruppe børn. På turen så de, at en gravko var i gang med at rive et gammelt hus ned. Det startede en længere samtale om store maskiner og introducerede børnene til nye eksotiske ord som murbrokker, grab, gravemaskiner og rive ned. Pædagogerne tog fotografier på turen, som straks blev printet og hængt op på væggen, da de kom tilbage til stuen. Og så gik samtalen i gang igen: ”Hvad skete der først? Og derefter? Og sidste gang, vi kom forbi, var huset helt væk!” På den måde genfortalte børnene deres fælles oplevelse i en form med en begyndelse, en midte og en slutning. En fortælling, der kunne fortælles igen og igen, fordi børnene selv havde oplevet det.

Dagens fortæller

”Har I lyst til at fortælle et rim eller en historie til vores samling?” spurgte en pædagog. Ja! Det var der mange børn, der havde. Børnene var ivrige efter at få lov til at være dagens fortæller. Forberedelserne til fortælldagen skete i samarbejde med forældrene. Børnene var glade og stolte over at blive lyttet til, og deres historier gav anledning til gode spørgsmål og nærværende samtaler.

Spøgelse på museumstur

I en børnehave havde børnene været en tur på Nationalmuseet. Sammen med pædagogerne havde de forinden været med til at planlægge og forestille sig turen. Hvad forventede de? Hvad glædede de sig til?

På selve museet oplevede de atmosfæren, de snakkede om de ting, de så, og de tog billeder af det, der optog dem hver især. Billederne blev printet ud, da de var tilbage i institutionen, og børnene lavede en planche, som blev hængt op i gangen.

Det gjorde, at de kunne pege på den, når de skulle fortælle forældrene om dagen.

Nogle digtede en fantasi-tur, hvor mødet med spøgelse og Kejsers Augustus havde gjort indtryk.

Et rigt sprog i hverdagens rutiner

Der er god mulighed for, at de mange gøremål i hverdagens rutiner kan være med til at understøtte børns sproglige udvikling. Her gives en naturlig mulighed for at samtale. Det kan være, at man skal opmuntre, bekræfte og spørge, ligesom der er gentagelser af sproglige mønstre som fx: ”Nu skal vi have samling” og ”Vi skal tage sutsko af”. Børn har brug for mange gentagelser og vil desuden selv gerne bidrage til rutiner, der giver mening for dem – det kan være at dække bord, tage tøj på osv.

Sprog i spisesituationen

Spisesituationen rummer mange naturlige samtalemønstre. Både konkrete sætninger som ”Vil du række mig...?”, ”Må jeg bede om...?” og mere generelle samtaler om, hvad der spises. I nogle institutioner lavede man navnekort eller dækkeservietter, som børnene lagde på bordet, når de dækkede det. I det hele taget var borddækning en daglig rutine, som børnene deltog i, mens de talte med pædagogen om eksempelvis, hvor de forskellige børn skulle sidde, hvem der hed hvad, og om man skulle bruge en ske eller en kniv til at spise suppe

med.

Du må ikke tage bordet – det er vores have!

I en børnehave var det et hit at bygge huler. Alle mulige materialer blev inddraget, og det viste sig som et legemiljø med masser af sprog. Det kævede både forestillingsevne, forhandlings- og tankevirksomhed. Børnene skal samtale om indholdet, og de skal forhandle om, hvordan tæpperne bedst bliver brugt. Og da pædagogen ville bruge bordet til en tegneaktivitet lød det: ”Nej, du må ikke tage bordet! Det er vores have!”

Parallele sprogmiljøer

Lige før frokost skulle en lille gruppe børn dække bord og gøre klar. Nogle pædagoger spredte røde tæpper ud ved siden af, de satte skærme rundt om, og en bogkasse blev sat frem. Så var der skabt rum for læsning. Børnene søgte straks derhen og fandt bøger frem. De afkodede de symbolske signaler, der bliver sendt, når det midlertidige rum opstår. For pædagogerne var det en naturlig del af hverdagens rutiner: ”Det er sådan, vi gør, før vi skal spise!”

Skriftsprog ud af bøgerne og ind i bevidstheden

Bogstaverne og ordene er allerede på væggen i institutionerne – de hænger på mure og gange – de er sat på garderober, på kasser, og de findes overalt, men de hopper ikke direkte ind i børnenes bevidsthed af sig selv. For bogstaver er abstrakte tegn, som ikke umiddelbart giver mening for børnene! Men når pædagogerne selv skriver og viser, at de kan kommunikere med ord og sætninger, så opstår der en nysgerrighed og opmærksomhed omkring skriftsproget, og børnene kan begynde at forstå, hvad man kan bruge skriftsproget til.

Skrift og billeder på legetøjskasserne

I en børnehave satte pædagogerne skilte med skrift og piktogrammer på de forskellige kasser med legetøj og materialer på stuerne. Det gjorde, at alle kunne orientere sig og finde det, de havde brug for ved hjælp af billede eller skrift. Det kan ikke forventes, at børnene forstår skriften, men de forstår, at skriftsprog er et nødvendigt symbolsprog i hverdagen, som voksne vægter højt. De voksne bruger kasserne til at strukturere hverdagens rutiner. Der kan være kasser med legetøj på stuen, kasser med tøj i garderoben og kasser med bestik i køkkenet.

Pædagogen kommer ind i legen - med tal

I en børnehave legede fire piger supermarked. De manglede dog nogle penge. "Skal vi lave nogle mønter?" spurgte pædagogen, og snart sad først den ene og senere alle børnene og klippede, tegnede og skrev tal. Pædagogen kopierede og gav børnene en oversigt med tallene fra 1-100, som de brugte som støtte, når de skulle skrive.

Skrift og piktogrammer fortæller, hvad der skal ske i dag

I en børnehave blev skriftsproget synliggjort, når planen for dagen blev gennemgået. Pædagogen pegede på ordkort og piktogrammer på væggen, ligesom planerne blev gentaget ved hjælp af en iPad. På ugeplanen var der både tegning og tekst. Pædagogerne oplevede, at skriftsproget, sammen med piktogrammerne, kunne fastholde børnenes opmærksomhed i længere tid, og de kunne søge på opslagene, når de ikke kunne huske, hvad der skulle ske.

AR 2017 AKTIVITETSPLAN: Børnehaven				
MANDAG 6	TIRSDAG 7	ONSDAG 8	TORSdag 9	FREDAG 10
ude dag møde dag 	Vi laver Sange, som vi skal indspele med Erling Petsson 	Vi er ude og lege på legepladsen. 	Mette + Isabelle og 6 børn fra Stuen og 4 børn fra Stuen skal på tur og ånde Etheners ting. - Felix, Emir, Mille, Zoey, Bertram, Johan, Agge, Bodan, Mikael 	Rytmik Heidi + Isabelle 8 uger - hver Fredag - Anika, Olivia, Sara, Milly, Oliver, Bertram, Felix, Sten, Aner, Dagmar, Ashaz
PERSONALE: Eva, Kirsten	PERSONALE: Mette + Heidi Mikael + Erling Eva, Kirsten, Agge, Kasper, Søren, Sten, Mette + Isabelle	PERSONALE: Søren, Samule Kl. 15 - Mette + Heide	PERSONALE:	PERSONALE:

Ingen biograf uden billetter

"Vi skal se film i eftermiddag," fortalte en pædagog. Og selvfølgelig skulle der laves billetter, før børnene skulle "i biografen". Sammen med pædagogen tegnede og klippede de billetter, pædagogen skrev teksten på den første "billet", og herefter sad børnene koncentreret og skrev tegnene efter. De kendte måske ikke de konkrete bogstaver, men det betød ikke så meget. De havde forstået, at når man skrev disse tegn på et stykke papir, så blev det til en billet, der gav adgang til at se en film. Det gav mening for dem, og nogle af børnene havde prøvet at være i biografen med mor og far, så det kunne de fortælle om.

Børnebøger af børn

Når børn og pædagoger havde været på tur eller haft en god oplevelse, lavede de i fællesskab en bog om det. En sådan bog kunne tages frem igen og igen, og børn og pædagoger kunne sammen genkalde sig oplevelserne. I en institution havde de lavet "Historien om blækspruttens vintertur til Botanisk Have" og en bog om pædagogen, de holdt meget af: "Lisbets sang".

I de egenproducerede sangbøger var teksterne trykt, og der var billeder, som illustrerede teksten. På den måde viste pædagogerne børnene, hvordan billede og skrift blev koblet sammen.

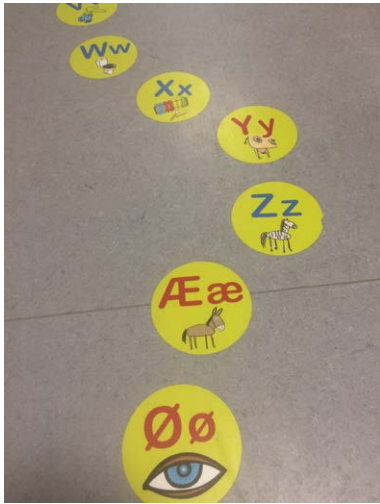
Bogstaverne i børnehøjde på væggen

En institution havde sat plakater og plancher med bogstaverne i børnehøjde, så børnene selv kunne vælge at gå hen, pege og spørge.

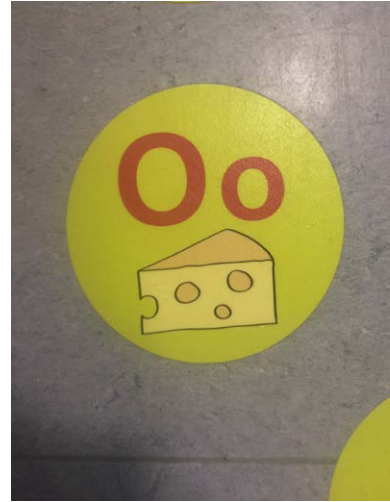
Børnene brugte plakaterne som et sted, hvor de lærte bogstaverne. Nogle steder var bogstaverne knyttet til et billede, og det hjalp børnene med at huske bogstavet.

Bogstaver til at hoppe på

Bogstaverne var limet på gulvet i en gang, og det gjorde det svært ikke lige at hoppe sig igennem dem på vejen ned til stuen. På den måde kom kroppen med i børnenes opdagelse af tegnene. De store børn kunne lide at stå på det første bogstav i deres navn; det var "deres bogstav". De små hoppede fra bogstav til bogstav, og de fik en grundlæggende fornemmelse af, at disse tegn er vigtige. Som Oskar på 4 år sagde: "Da jeg var lille, begyndte jeg med det lille o – nu er jeg stor, så nu begynder jeg med det store O!"

Børn udtrykker sig i et æstetisk formsprog

Når børn skaber deres egne udtryk, sker bearbejdningen med krop, sanser, form og tænkning. Barnet forsøger gennem refleksion at sammenstille andre oplevelser og tolkninger og skaber derved en struktur, der giver mening for barnet i nuet. I den æstetiske læreproces udvikler barnet følsomhed, intuition og evne til at opleve og til at udtrykke sig personligt, ligesom det støtter barnets begrebsdannelse.

At tegne, male og dramatisere er derfor redskab til sprog, tænkning og læring.

Fra skabelonfugle til abstraktionsniveau

En række børn klippede skabelonfugle sammen med pædagogen, og i aktiviteten var der samtale om, hvordan man klipper, om træet, fuglene skulle sidde i og om at flyve omkring, om fuglene i træet og dem på væggen. Børnene arbejdede med skabeloner og dermed symboler på fugle, og samtaler var med til at styrke deres abstraktionsevne og sproglige forståelse.

Solen - fra indtryk til udtryk

I en børnehave lavede de sole. I alle afskygninger. Hver sol var skabt af det enkelte barns mentale billede af, hvad en sol er.

De havde med andre ord oplevet solen, og den har gjort indtryk på forskellig vis. Nu skabte de så deres eget udtryk, der igen fortalte noget om, hvorledes de forestiller sig solen.

Cirkusdirektører som succesbillede

Ved at iagttage og tegne udvikler børnene deres individuelle tegnefærdigheder, som de også anvender, når de tegner frit. I en institution arbejdede man med succesbilleder for at styrke børnenes selvværd samt at skabe daglig glæde, fordybelse og udvikling. Børnene blev guidet i, hvorledes de kunne placere en figur på papiret, og farvevalget var rammesat. Børnene fulgte hinanden i processen og talte sammen om, hvordan man tegner. De spejlede hinanden og fortalte hinanden om, hvordan deres cirkusdirektør ser ud.

Maleri til Vivaldis toner

Pædagogen havde gjort klar til en malesession, og børnene aflæste og forstod konteksten: Her sætter vi os og venter til alt er klart. De lyttede til et stykke klassisk musik af

Vivaldi, mens de gik i gang. En dreng digtede en historie,

mens penslen hoppede afsted, og det inspirerede til flere ideer i historien. Han digtede en fortælling undervejs, og bagefter fortalte han sin historie til pædagogen, som skrev den ned for at fastholde den: Min far kunne ikke finde mig, og jeg gik videre til krokodillerne, og..."

Tak

Tak til alle institutioner, der har deltaget i projektet ”Pædagoger på sprogvisit” og bidraget med engagement og ideer til dette inspirationshæfte.

Allinge Børnehus
Bornholms Kommune

Børnehuset Nordstjernen
Bornholms Kommune

Børnehuset Kongeledet
Lolland Kommune

Børnehuset Tryllefløjten
Lolland Kommune

Børnehuset Tryllestien
Hvidovre Kommune

Børneinstitutionen Vedbyholm
Hvidovre Kommune

Børnehuset Rosenly
Albertslund Kommune

Børnehuset Storken
Albertslund Kommune

Forslag til videre læsning

Viden om Literacy (2017) L1T3R4CY - literacy og numeracy i børnehave og indskoling: <http://www.videnomlaesning.dk/tidsskrift/tidsskrift-nr-22-l1t3r4cy-literacy-og-numeracy-i-boernehave-og-indskoling/>

Idekatalog. 30 ideer til et aktivt samarbejde om sprog ved skolestart: http://www.videnomlaesning.dk/media/2443/30-ideer_final.pdf

Projektet Pædagoger på Sprogvisit på <http://www.videnomlaesning.dk/projekter/paedagoger-paa-sprog-visit/>

Andersen, Jytte (2003): Det gemmer sig i blyanten. Gyldendal.

Johansen, Britta (2010): Mal for sjov: Succesbilleder for alle aldre. Frydenlund.

Weitzman, Elaine & Greenberg, Janice (2016): Mere end ABC. Dafolo.